

## ORZECZENIE

**Nadzwyczajnej Komisji Rozjemczej, ustalające warunki pracy i płacy robotników rolnych na rok służbowy 1932/33 na obszarze województw: warszawskiego, białostockiego, lubelskiego, łódzkiego i kieleckiego, z wyjątkiem powiatu olkuskiego i miechowskiego.**

Na podstawie ustawy z dnia 18 lipca 1924 r. w przedmiocie uprawnień Ministra Pracy i Opieki Społecznej do powoływania Nadzwyczajnych Komisji Rozjemczych do załatwiania zatargów pomiędzy pracodawcami a pracownikami rolnymi (Dz. U. R. P. Nr. 71, poz. 686) oraz rozporządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 19 marca 1932 r. („Monitor Polski” z 24 marca 1932 r. Nr. 69, poz. 93), Nadzwyczajna Komisja Rozjemcza w składzie: Przewodniczącego Jana Gnoińskiego, Okręgowego Inspektora Pracy, jako przedstawiciela Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, Rady Michała Banaszkiewicza, jako przedstawiciela Ministerstwa Rolnictwa i Śledziwego Sądu Apelacyjnego Józefa Sokółowskiego, jako przedstawiciela Ministerstwa Sprawiedliwości — na posiedzeniach odbytych w dn. 11, 19 i 20-go kwietnia 1932 r. w Warszawie w sprawie warunków pracy i płacy robotników rolnych w województwach: warszawskim, białostockim, lubelskim, łódzkim i kieleckim, z wyjątkiem powiatu olkuskiego i miechowskiego, — po wysłuchaniu opinii przedstawicieli pracodawców i pracowników rolnych oraz biorąc pod uwagę ustalone już warunki pracy i płacy robotników rolnych na innych terenach państwa,

orzeka:

## DZIAŁ I. ORDYNARJUSZE.

## Zasady ogólne.

§ 1. Orzeczenie niniejsze dotyczy z jednej strony wszystkich pracodawców rolnych, z drugiej zaś strony pracowników z normalną zdolnością do pracy: fernali, luzaków, stróżów, pastuchów, polowych, karbowych, włodarzy i gumniennych.

U w a g a I: Karbowi, włodarze i gumnienni otrzymują żyta w wysokości co najmniej o 1 kwintal więcej od fernali (§ 15 i 16).

U w a g a II: Stangretów (forysiów) i t. d. nie uważa się za fernali, o ile pełnią stale obowiązki przy koniach cugowych.

U w a g a III: Luzacy (ręczniacy), t. j. ordynariusze, do obowiązków których nie należy obrządzanie koni, otrzymują o 1 q żyta mniej w ordynarji (§ 15 i 16), dostają 24 ary ziemi pod ziemniaki, kapustę i ogrodowiznę oraz 10 q ziemniaków gotowych (§ 18), oraz mają prawo trzymać jedną krowę (§ 19). Jako luzak może być również ugodzony pomocnik pastucha i mleczarek, który może obrządzać parę koni służących do odwożenia mleka.

U w a g a IV: Inwalidzi, pracujący narówni z pozostałymi pracownikami z normalną zdolnością do pracy w rolnictwie, pobierają równe z nimi wynagrodzenie tak w gotówce, jak i w naturaljach. Inwalidzi o zmniejszonej zdolności do pracy mogą być godzeni na niższych warunkach.

§ 2. Orzeczenie niniejsze obowiązuje na rok. Rok służbowy zaczyna się od dnia 1 kwietnia 1932 r., a kończy się dnia 31 marca 1933 r. Obie strony obowiązują trzymiesięczne wypowiedzenie indywidualnej umowy pracy przed upływem terminu wygaśnięcia niniejszego orzeczenia, a najpóźniej dnia 31 grudnia 1932 r. Zwolnionym robotnikom obowiązany jest pracodawca wydać przy wypowiedzeniu zaświadczenie o zwolnieniu (knotałka). Niewypowiedzenie umowy o pracę do dnia 31 grudnia 1932 r. włącznie oznacza zawarcie umowy na rok następny. Uchylenie się przez którąkolwiek ze stron od przyjęcia wypowiedzenia umowy o pracę teje nie przedłuża. Rozwiązanie stosunku służbowego w ciągu roku nastąpić może na zasadzie orzeczenia Komisji Rozjemczych, lub też wyroków Sądów Państwowych, działających według kompetencji.

§ 3. Zatargi, wynikiłe na tle umowy o pracę pomiędzy pracodawcą a robotnikami, regulują Komisje Rozjemcze, bądź Sady Państwowe, według kompetencji. Do czasu uzyskania właściwego orzeczenia lub wyroku nie wolno:

- 1) pracodawcom wstrzymywać świadczeń,
- 2) pracownikom przerywać pracy.

U w a g a: W wypadkach wyjątkowo ciężkiego przewinienia pracodawca może wstrzymać przed orzeczeniem lub wyrokiem świadczenia w zbożu i gotówce, w razie jednak wygrania sporu przez robotnika pracodawca winien wydać wstrzymane świadczenia wraz z dodatkiem miesięcznym w wysokości 2% od wstrzymanej należności.

§ 4. Orzeczenie niniejsze stanowi w myśl ustawy z dnia 18 lipca 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 71, poz. 686) podstawę przy zawieraniu umów indywidualnych. Indywidualne umowy pracy, zawierające warunki dla pracowników mniej korzystne, niż warunki niniejszego orzeczenia, są nieważne, z wyjątkiem specjalnych wypadków przewidzianych w tem orzeczeniu.

§ 5. Pracownik otrzymuje od pracodawcy bezpłatnie książeczkę obrachunkową, zawierającą kontrolę wydawanej ordynarji i pensji wraz z potrąceniami i spisem powierzonych mu inwentarzy. Książeczka ta winna być podpisana przez pracodawcę lub jego zastępcę oraz pracownika. Poza tem pracodawca wydaje bezpłatnie robotnikom swego folwarku na ręce wybranego przez nich przedstawiciela jeden egzemplarz niniejszego orzeczenia.

U w a g a: Książeczki obrachunkowe, złożone u pracodawcy, nie powinny być dłużej przetrzymywane, niż dziesięć dni.

§ 6. Zawarcie indywidualnej umowy z ordynariuszem nie może być uzależnione od trzymania przez niego posylek.

Zony pracowników nie mogą być zmuszane do pracy. Dojenie krów i inne roboty odbywać się mogą na zasadzie osobnej umowy.

## Czas pracy.

§ 7. Przeciętny czas pracy w rolnictwie w ciągu roku ustala się na 9 godzin 20 minut, przy czem rozkład godzin pracy ustala się podług poniższej tabeli. Tabela ta ułożona jest na zasadzie czasu słonecznego, różniącego się od państwowego o 25 minut.

Robotnicy fernali mają być zwalniani przed południem o pół godziny wcześniej, aniżeli inne kategorie robotników, a to dla koniecznego obrządku inwentarza.

Za początek pracy i rano i po południu uważa się wyjście z podwórza lub z naznaczonej zbiórki przed mieszkaniem pracowników, a za koniec zejścia z pola. O ile pole leży dalej, niż 2 km. od podwórza, robotnika należy zwolnić z pracy o 10 minut wcześniej, w stosunku do każdego kilometra powyżej dwóch.

W razie pilnej potrzeby, powyższy podział rozpoczęcia i końca pracy oraz przerw jedzenio-

wych może być zmieniony, jednakże tylko w ten sposób, by ogólna ilość godzin pracy pozostała ta sama.

TABELA CZASU PRACY

| Miesiąc     | Praca do południa      | Przerwa na śniadanie | Przerwa obiadowa | Praca po południu                   | Przerwa na podwieczerek |
|-------------|------------------------|----------------------|------------------|-------------------------------------|-------------------------|
| Styczeń     | 8—12                   | —                    | 1½               | 1.30—4.00                           | —                       |
| Luty        | 7.30—12                | —                    | 1½               | 1.30—5.00                           | —                       |
| Marzec      | 1—10<br>11—20<br>21—31 | —                    | 1½               | 1.30—5.30<br>1.30—6.00<br>1.30—6.30 | —                       |
| Kwiecień    | 1—10<br>11—20<br>21—30 | —                    | 1½               | 1.30—6.40<br>1.30—7.00<br>1.30—7.20 | —                       |
| Maj         | 1—10<br>11—20<br>21—31 | —                    | 1½               | 1.30—7.30<br>1.30—7.50<br>1.30—8.00 | —                       |
| Czerwiec    | 1—10<br>11—20<br>21—30 | —                    | 2                | 2.00—8.20<br>2.00—8.20<br>2.00—8.30 | —                       |
| Lipiec      | 1—10<br>11—20<br>21—31 | —                    | 2                | 2.00—8.30<br>2.00—8.20<br>2.00—8.00 | —                       |
| Sierpień    | 1—10<br>11—20<br>21—31 | —                    | 2                | 2.00—7.50<br>2.00—7.30<br>2.00—7.00 | —                       |
| Wrzesień    | 1—10<br>11—20<br>21—30 | —                    | 1½               | 1.30—6.40<br>1.30—6.20<br>1.30—6.00 | —                       |
| Październik | 1—10<br>11—20<br>21—31 | —                    | 1½               | 1.30—5.00<br>1.30—5.20<br>1.30—4.50 | —                       |
| Listopad    | 7.30—12                | —                    | 1½               | 1.30—4.15                           | —                       |
| Grudzień    | 8—12                   | —                    | 1½               | 1.30—3.45                           | —                       |

Na żądanie pracodawcy, w razie pilnej potrzeby, pracownicy są obowiązani do pracy poza wyżej określonym czasem, lecz za osobnem wynagrodzeniem po cenach za godzinę: w powiatach I i II kat. (§ 16) — 50 gr, III i IV kat. — 45 gr, oraz V, VI i VII kat. — 40 gr. Wynagrodzenie za nadgodziny nie ma zastosowania, jeżeli pracodawca udzieli robotnikowi następnego dnia urlopu na czas o 50% dłuższy, niż trwała praca ponad normę dnia poprzedniego. Do robotników, pobierających wynagrodzenie za roboty wykonane poza unormowanym wyżej czasem pracy, nie zaliczają się pastuchy, stróże nocni i dozorczy, o ile wykonywane przez nich roboty nie przekraczają zakresu ich zwykłych obowiązków.

Samowolne i nieuzasadnione opuszczenie roboty podczas godzin pracy oraz niestawienie się do pracy jest niedopuszczalne. Samowolne spóźnianie się jest niedopuszczalne i powoduje potrącenia, jak przy nadgodzinach.

§ 8. Obrządek inwentarza odbywa się poza godzinami pracy, bez specjalnej dopłaty. Wstawanie do obrządku inwentarza oraz naszykowanie wozów i narzędzi powinno mieć miejsce nie wcześniej, niż na 2 godziny przed rozpoczęciem pracy.

Obrok, siano i t. p. karm dla inwentarza ma być przygotowywany uprzednio w godzinach pracy w miejscach na to przeznaczonych. Kolejne sy-

panie w nocy w stajni oraz dyżury w dniu świątecznym obowiązują wszystkich fernali i luzaków bez specjalnej dopłaty.

Pastuch jest wolny od pracy co trzeci dzień świąteczny (niedziele i święta) i na ten czas zostaje zastąpiony przez innych, wyznaczonych w tym celu pracowników.

O ile luzakowi polecono czasowo obrządkować konie w zastępstwie fernali, to otrzymuje on za każdy dzień zastępstwa 40 groszy.

Do siania nawozów szlucznych pracodawca daje pracownikom worki i dopłaca im od hektara 20 groszy. Prócz tego przy sianiu nawozów szlucznych gryzących, a zwłaszcza azotniaku wapna, nie mogą być zatrudnione kobiety; pracownicy zaś używani do ich siania mają otrzymać ochraniacze na oczy.

§ 9. Stróże nocni mają codziennie wolny czas do zakończenia robót przedpołudniowych. W czasie przerwy obiadowej obowiązani są do stróżowania. Po przerwie zaś otrzymują czas wolny, równy przerwie obiadowej, stosownie do tabeli czasu pracy (§ 7). Następnie stróże mogą być zatrudniani przy robotach koło inwentarza, w domu i t. p., z wyjątkiem czterech miesięcy: listopada, grudnia, stycznia i lutego. W miesiącach zaś od 1 października do 31 marca stróż otrzymuje koźuch dworski na czas warty, która nie może zacząć się wcześniej, niż o godz. 18 (6-ej).

§ 10. Praca w dni świąteczne może być wykonywana li tylko za obopólną zgodą i za wynagrodzeniem po cenach za godzinę: w powiatach I i II kat. (§ 16) — 70 gr, III i IV kat. — 60 gr, oraz V, VI i VII kat. — 50 gr, w gorzelniach i krochmalniach na żądanie pracodawcy praca odbywa się zgodnie z ustawą z dnia 18 grudnia 1919 roku (Dz. U. R. P. z 1920 r. Nr. 2 poz. 7) i również po tychże cenach.

§ 11. W dni ulewne i wyjątkowej niepogody roboty w polu nie powinny być wykonywane.

#### Stosunek wzajemny.

§ 12. Pracodawców oraz ich zastępców obowiązuje grzeczne traktowanie pracownika i ściśle przestrzeganie warunków umowy, a zwłaszcza regularne wypłacanie przewidzianych świadczeń i plac. Pracowników obowiązuje grzeczność wobec pracodawców i ich zastępców, ściśle przestrzeganie zawartych umów, pilne i sumienne spełnianie obowiązków, dążność do największej wydajności pracy i stosowanie się do wszystkich zarządzeń pracodawcy lub jego zastępcy, odnoszących się do wykonywania obowiązków służbowych oraz przestrzeganie wszystkich przepisów porządkowych w obrębie folwarku, jako też dbałość i staranne obchodzenie się z powierzonym sobie inwentarzem żywym i martwym.

Delegat, mąż zaufania (przedstawiciel robotników) nie może być gorzej traktowany od innych pracowników.

#### Warunki wynagrodzenia.

§ 13. Zgodnie z § 16 niniejszego działu, ordynariusze pobierają płacę w gotówce kwartalnie zdołu i ordynarję.

Wypłata pensji winna następować nie później, niż dnia 7-go następnego miesiąca.

§ 14. Wysokość ordynarji dla poszczególnych województw i powiatów określa § 16 niniejszego działu. Ordynarję wydaje się zgóry i to w pierwszych dwóch tygodniach każdego kwartału.

W razie niemożności wydania należnej ordynarji z powodu wypadków losowych lub w terminie na 1-y lipca, ustalenie terminu na nastąpić w drodze bezpośredniego porozumienia stron.

Zboże wydawane na ordynarję musi być zdrowe i dobrze oczyszczone, w gatunku, jaki posiada majątek.

§ 15. W sprawie składu ordynarji postanawia się, co następuje:

a) pracownik otrzymuje 3, względnie 2 kwintale pszenicy, a to zgodnie z § 16 niniejszego działu;

b) co najmniej 9 kwintali otrzymuje w życie; c) resztę zboża, brakującą do ustalonej dla majątku normy ordynarji, wydaje się w jęczmieniu. U w a g a I: Od pracodawcy zależy podwyższenie ilości wydawanego na ordynarję żyta zamiast jęczmienia, ponad ustalone minimum.

U w a g a II: W majątkach, gdzie sieją groch w dostatecznej ilości, ordynariusze mogą żądać zamiast 1 kwintala pszenicy 80 kg grochu.

U w a g a III: W majątkach, gdzie sieją w dostatecznej ilości hreczkę albo grykę, a nie sieją pszenicy, ordynariusze żądają mogą po 1 kwintalu hreczki lub gryki za każdy kwintal pszenicy.

U w a g a IV: W majątkach, gdzie nie sieją pszenicy, wydaje się żyto w stosunku za 1 kwintal pszenicy 1,3 kwintala żyta.

U w a g a V: Pracodawca może do 1 kwintala żyta lub w powiatach, w których w skład ordynarji wchodzi 3 kwintale pszenicy — do 1 kwintala pszenicy zastąpić cukrem według relacji ceny giełdowej zboża i ceny detalicznej cukru.

§ 16. Pensję i ordynarję na rok 1932/33 ustala się, jak następuje:

I kategoria: pensji 160 zł oraz ordynarji 15 kwintali w stosunku rocznym obowiązuje w powiatach: jedrzejowskim, knińskim, kolskim, krasnostawskim, kutnowskim, łęczyckim, łódzkim, lubelskim, nieszawskim, opatowskim, pińczowskim, piotrkowskim, puławskim, sandomierskim, sieradzkim, warszawskim i włocławskim;

II kategoria: pensji 140 zł oraz ordynarji 15 kwintali w stosunku rocznym obowiązuje w powiatach: błońskim, brzezińskim, ciechanowskim, gostynińskim, grójeckim, janowskim, konińskim, lipnowskim, lubartowskim, łaskim, łowickim, radomskowskim, radomskim, plockim, rypińskim, stopnickim, tureckim, wieluńskim i zamojskim.

III kategoria: pensji 130 zł oraz ordynarji 15 kwintali w stosunku rocznym obowiązuje w powiatach: częstochowskim, hrubieszowskim, ścieżkim, kozienickim, mińsko-mazowieckim, mławskim, opoczyńskim, pułtuskim, sochaczewskim, sokołowskim i włoszowskim;

IV kategoria: pensji 140 zł oraz ordynarji 14½ kwintala w stosunku rocznym obowiązuje w powiatach: będzinińskim, chełmskim, garwolińskim, płońskim, przasnyskim, rawskim, siedleckim, skierniewickim, tomaszowskim, węgrowskim i zawierciańskim;

V kategoria: pensji 120 zł oraz ordynarji 14½ kwintala w stosunku rocznym obowiązuje w powiatach: biłgorajskim, kieleckim, końskim, łukowskim, makowskim, radzyńskim, radzyńskim i sierpeckim;

VI kategoria: pensji 140 zł oraz ordynarji 13½ kwintala w stosunku rocznym obowiązuje w powiatach: białostockim, białskim, bielskim, łomżyńskim, szczeczyńskim, włodawskim i wysokomazowieckim;

VII kategoria: pensji 120 zł oraz ordynarji 13½ kwintala w stosunku rocznym obowiązuje w powiatach: augustowskim, ostrołęckim, ostrowskim, sokółskim, suwalskim, grodzieńskim i wołkowyskim.

W powiatach: brzezińskim, gostynińskim, grójeckim, janowskim, jedrzejowskim, kaliskim, kolskim, kutnowskim, lubartowskim, lubelskim, łęczyckim, łowickim, łódzkim, nieszawskim, opatowskim, pińczowskim, piotrkowskim, plockim, puławskim, radomskowskim, sandomierskim, sieradzkim, stopnickim, tureckim, warszawskim, wieluńskim i włocławskim — ordynariusze otrzymują w składzie ordynarji 3 kwintale pszenicy (§ 15).

We wszystkich innych powiatach ordynariusze otrzymują w składzie ordynarji 2 kwintale pszenicy (§ 15).

U w a g a I: W powiatach I, II, III, IV i V kategorii za obopólnym porozumieniem do 2 kwintali żyta lub jęczmienia może być wypłacone w gotówce łącznie z pensją.

U w a g a II: W roku służbowym 1932/33 majątki położone w III kategorii powiatów mogą zamiast 10 zł pensji wydać ½ q. żyta.

§ 17. Pracodawcy są uprawnieni do przemienienia ordynarji na swój rachunek i wówczas z przewidzianej w § 16 ordynarji potrącają 1½ kwintala żyta.

W wypadku dawania przemianu przez pracodawcę, pracownikowi przysługuje prawo określenia, jaka ilość ordynarji ma być zmierzona na pytel, razówkę i kaszę.

Przemienienie ordynarji winno być dokonane najdalej w ciągu pierwszego miesiąca kwartału, za który wydaje się ordynarję.

Na rozkurz odlicza sobie młyn maksimum przy razówce 2%, przy pytle i kaszy 5%.

Poza tem pobieranie innych opłat i miarek jest niedozwolone.

#### Ziemia pod ziemniaki.

§ 18. Ordynariusz otrzymuje 30 arów ziemi pod ziemniaki, kapustę i ogrodowinę oraz 15 q ziemniaków gotowych, zdrowych i suchych. Na zasadzie indywidualnej umowy wzajemnej 30 arów ziemi może być wydane 35 q ziemniaków gotowych. Za obopólnym porozumieniem również zamiast 15 q gotowych ziemniaków może być wydane odpowiednia ilość roli.

Sadzenie ziemniaków winno odbywać się — jeżeli nie umówiono się inaczej w danym majątku — w połowie między początkiem a końcem sadzenia ziemniaków dworskich. Pole, przeznaczone pod ziemniaki, powinno być w takim samym stanowisku, jak pole przeznaczone pod ziemniaki dworskie. Przygotowanie mechaniczne ziemi pod ziemniaki i obróbka ich winny być takie same, jak ziemniaków dworskich. Zastrzegając się, że wszystkie ziemniaki pracowników powinny być sadzone obok siebie w jednym miejscu.

O ile pracownik nie posiada sadzonek, może otrzymać takowe od pracodawcy w ilości, potrzebnej do zasadzenia należnej roli; wówczas z przewidzianej w orzeczeniu ilości roli potrąca się przestrzeń ziemi, odpowiadającą ilości wydanych kartofli.

U w a g a: W roku służbowym 1932/33 pracodawca może wydać całość świadczeń, przewidzianych w niniejszym paragrafie w postaci ziemi pod ziemniaki w dotychczasowym rozmiarze.

#### Utrzymanie inwentarza.

§ 19. Ordynariusz ma prawo trzymać, stosownie do umowy indywidualnej, dwie lub 1 krowę z jednym przychowkiem do dwóch miesięcy, względnie może nie trzymać krow. Zmiana w ciągu roku ustalonej indywidualnej umowy warunków trzymania inwentarza może nastąpić tylko w drodze obopólnego porozumienia.

Jeżeli ordynariusz umówił się:

1) że będzie trzymać jedną krowę, to otrzymywać będzie 120 litrów mleka w ciągu roku na okres zapuszczenia krowy;

2) że nie będzie trzymać krow, to otrzymywać będzie po 2 litry mleka dziennie w ciągu 6 miesięcy zimowych i po 3 litry mleka dziennie w ciągu 6 miesięcy letnich.

W razie, gdy ordynariusz umówił się, że będzie trzymać dwie lub jedną krowę, a krow tych nie trzyma, to pracodawca obowiązany jest wydać mu 4 ary 50 centarów ziemi pod ziemniaki lub 5 q kartofli za każdą nietrzymaną krowę.

W majątkach, w których pracodawca stawia za warunek przy umowie, aby ordynariusz:

1) trzymał jedną krowę, to otrzymywać będzie 1 litr mleka dziennie;

2) nie trzymał wcale krow, to otrzymywać będzie po 3 litry mleka dziennie w ciągu 6 miesięcy zimowych i po 4 litry mleka dziennie w ciągu 6 miesięcy letnich.

O ile w czasie trwania umowy ordynariuszowi padną krowy, a odszkodowania za nie mu nie przyznano, to w wypadku, gdy:

1) z pośród trzymanych dwu krow padnie jedna — ordynariusz otrzymywać będzie w okresie zapuszczenia pozostałej krowy po 2 litry mleka dziennie, nie więcej wszakże, niż 120 litrów za cały ten okres;

2) padną dwie krowy, lub jeżeli trzyma jedną krowę, padnie ta krowa — ordynariusz otrzymywać będzie po 2 litry mleka dziennie w miesiącach zimowych i po 3 litry mleka dziennie w miesiącach letnich.

Przepis powyższy, dotyczący wydawania mleka w razie padnięcia krow, nie ma zastosowania w razie wybicia krow pracodawcy na skutek zarazy.

U w a g a I: Pracownik otrzymuje mleko świeże, niezbierane.

U w a g a II: W razie niemożności wydania mleka, pracownik otrzymuje równoważnik w gotówce lub w życie, licząc 1 litr mleka równy 1 kg. żyta.

Pracodawca daje utrzymanie dla krow ordynariusza.

Utrzymanie dla bydła ma być latem na odpowiednim pastwisku takim, jak i dla bydła dworskiego (z wyjątkiem sztucznych pastwisków i łąk kośnych), jednakże niekoniecznie wspólnie. Przy osobnym pastwisku daje pracodawca osobnego pastucha. W braku odpowiedniego pastwiska, bydło ordynariusza otrzymywać będzie zieloną paszę w dostatecznej ilości, lub 7 i pół kg. kiszonych liści buraczanych lub 7 i pół kg. kiszonych wytlóków albo pół kg. suchych wytlóków na 1 sztukę dziennie z wystarczającą ilością siewki. Podczas miesięcy zimowych, t. j. w okresie stabilacji, otrzymują pracownicy na sztukę bydła dziennie po 8 kg. zdrowej siewki i plew zbożowych z dodaniem wywaru lub pulpy. Tam, gdzie nie wydają wywaru lub pulpy, pracownik otrzymuje na każdą sztukę 1 kwintal ziemniaków, albo 1 i pół kwintala innych okopowych miesięcznie, lub równoważnik w otrębach lub makuchach, albo 2 kwintale wytlóków niezaputych (dotowanych), lub też stosowny równoważnik w konicyźnie lub sianie, a mianowicie po 1,75 kg. konicyzny lub po 2 kg siana na dzień i sztukę.

Zamiast wymienionych dodatków do siewki i plew zbożowych, pracodawca może wyznaczyć pracownikowi 4 ary 50 centarów ziemi na każdą sztukę bydła, dość wcześniej jednak, aby pracownicy mogli zużytkować tę ziemię jednocześnie z sadzeniem swoich ziemniaków. Słomę dla inwentarza otrzymują pracownicy w miarę potrzeby.

Pracodawca ubezpiecza obowiązkowo bydło pracownika od ognia. W wypadkach pożaru, wynikłego z winy lub nieostrożności pracownika, traci tenże prawo do pobrania odszkodowania za spalone, należące do niego bydło.

Wprowadzenie do dworskiej obory nowej sztuki bydła nie może nastąpić bez poprzedniego zezwolenia pracodawcy lub jego zastępcy, a to dla uniknięcia zarazy.

§ 20. Pracownik ma prawo trzymać dowolną ilość trzody chlewnej, w granicach istniejącego pomieszczenia w chlewach czeladnich. Trzymanie kur jest dozwolone, trzymanie zaś gęsi, kaczek, gołębi, królików i t. p. zależy od obopólnej umowy.

#### Opal.

§ 21. Pracownik otrzyma 13 jednostek opałowych. Jednostka opałowa równa się:

10,2 metrom sześciennym przestrzennym torfu suchego,

6,8 metrom sześciennym przestrzennym torfu deptanego,

5,1 metrom sześciennym przestrzennym torfu prasowanego,

2½ kwintalów węgla,

1 kupce galezi wymiaru 1,75 metra szerokości, 1,75 metra wysokości i 2 metrów długości. Przy wydawaniu opału w drzewie obowiązują wydanie 12 metrów sześciennych przestrzennych drzewa szczapowego suchego, przyczem 1 metr sześcienny przestrzenny drzewa szczapowego równa się: 1,5 metra sześciennego przestrzennego karpiny rabanej lub 1,25 metra sześciennego przestrzennego drzewa niesuchego.

Wybór materiału opałowego przysługuje pracodawcy, zastrzegając się jednak, że przy wydawaniu węgla co najmniej ¼ opału, a przy wydawaniu w innym materiale co najmniej ½ opału musi być wydany w szczapach.

Torf winien być wydany w normalnie suchym stanie i w przeciętnie dobrym gatunku.

### Mieszkania.

§ 22. Mieszkanie pracownika musi się składać co najmniej z jednej izby z podłogą drewnianą oraz komory.

Izby winny być wytykowane, a co najmniej dokładnie wylepione, ze szczelnymi drzwiami i oknami na zawiasach.

W oknach mają być całe szyby; w razie stłuczenia szyby pracownik jest obowiązany wstawić ją w ciągu dwóch tygodni. Wapna niegaszonego do białenia dostarcza pracodawca dwa razy do roku w ogólnej ilości 15 kg. na mieszkanie. Podłogi mają być położone i piec doprowadzone do porządku przed 1 listopada 1932 r. Mieszkania mają być ze szczelnymi dachami; tam, gdzie dachy są popęskłe, muszą być naprawione w ciągu miesiąca letnich. W majątkach, gdzie woda zalega do piwnic i mieszkań pracowników, winny być one zabezpieczone w ciągu lata od wody napływowej.

Pracodawcy winni dbać, aby otoczenie mieszkań pracowników było higieniczne. Obowiązuje wybrukowanie dostępu do studzien oraz zastąpienie zgnitych cembrzyn nowymi, lub też zastąpienie pracownikom w inny sposób zdrowej i czystej wody do picia. Zbiorniki na nawóz nie mogą znajdować się w bliźszej odległości, aniżeli 20 metrów od mieszkań służbowych. Pracownicy mają składać nawóz ze swoich chlewów w przeznaczonym na to miejscu. W pobliżu mieszkań mają znajdować się zastąpione uestępy w dostatecznej ilości, które pracownicy obowiązani są utrzymywać w czystości i porządku. Gdzie jest odpowiednie pomieszczenie w dotychczasowych budynkach, jak również przy mieszkaniach nowowytwarzanych, powinna być urządzona łaźnia.

W innych majątkach, o ile tylko istnieje możliwość, pracodawcy są obowiązani do urządzenia kąpieli.

Pożądanem jest, aby pracodawcy, mający w folwarkach elektryczność, wprowadzali ją do mieszkań pracowników. Koszty prądu płaci pracownik.

Pracownicy są obowiązani utrzymywać mieszkanie w porządku; trzymanie inwentarza w mieszkaniu jest stanowczo wzbronione. Sublokatorów nie wolno przyjmować bez zgody pracodawcy, któremu przy wprowadzeniu się ma być zameldowany skład rodziny pracownika.

§ 23. Pracownik otrzymuje pomieszczenie na ziemniaki, pomieszczenie dla bydła we wspólnej czeladnej oborze, lub w specjalnie przeznaczonym na to budynku, oraz pomieszczenie dla dwóch sztuk trzody chlewnej i pomieszczenie na opał, nadto w miarę potrzeby słomę do sienneń oraz w miarę możliwości ściółkę dla swego inwentarza, przyczem nawóz stanowi własność pracodawcy.

### Ubezpieczenie.

§ 24. Do czasu wprowadzenia kas chorych, pracodawca opłaca w całości koszty szpitalne oraz koszty, związane z przyjazdem lekarza do folwarku. We wszystkich innych wydatkach na lekarza, dentystę, akuszerkę i aptekę pracownik uczestniczy w stosunku 10%. Wszystko powyższe stosuje się do pracownika, jego żony, oraz dzieci poniżej lat 15. Do pozostałych członków rodziny pracownika stosuje się tylko wtedy, jeżeli stale pracują w danym folwarku.

Uwaga I: W razie sporu rozstrzyga Komisja Rozjemcza na podstawie dowodów i rachunków, przedstawionych przez pracodawcę. Jeżeli pracodawca dowodów pisemnych nie dostarczy, pracownik nie będzie zobowiązany do zapłacenia 10% kosztów.

Uwaga II: Pracodawcy nie są obowiązani opłacać zabiegów techniczno-dentystycznych.

§ 25. Do czasu wprowadzenia ubezpieczeń pogrzebowych, na wypadek śmierci pracownika, żona lub dzieci zmarłego mają otrzymywać przez pół roku: połowę pensji, połowę ordynarii, utrzymanie dla jednej krowy, pół ziemi pod ziemniaki i ziemniaków gotowych, jak również możliwość korzystania ze wszystkich innych świadczeń, przewidzianych w niniejszym orzeczeniu narówni z innymi pracownikami. Jeżeli rodzina zmarłego pracownika posiada dwie krowy, to druga krowa otrzymuje w lecie paszę na pastwisku, a w zimie

sieczkę; o ile posiada jedną krowę, a umowa przewiduje dodatek w mleku, zamiast drugiej krowy, to dodatek ten zostaje obliczony w stosunku 10 litrów za każdy miesiąc przeprowadzony od 1 kwietnia 1932 r. przez zmarłego pracownika. Jeżeli ziemniaki zostały zasadzone przed śmiercią ordynariusza, rodzina zmarłego ma prawo do całego zbioru. Na koszty pogrzebu otrzymuje nadto tytułem zapomogi 25 złotych i trumnę zrobioną na miejscu, lub w razie odmowy przyjęcia trumny równoważnik w gotówce.

Uwaga: Mieszkający razem członkowie rodziny zmarłego pracownika, korzystający z powyższej zapomogi, nie mogą dochodzić do roboty poza obrębem folwarku, jeżeli przed śmiercią ordynariusza stale się do niej nie zobowiązali i jeżeli pracodawca daje im zatrudnienie. Wynagrodzenie członków rodziny zmarłego ordynariusza za pracę nie może być niższe od cen, obowiązujących w folwarku dla danej kategorii robotników.

§ 26. Na wypadek śmierci żony pracownika, otrzyma on tytułem zapomogi 20 złotych, na wypadek śmierci dziecka 15 złotych. We wszystkich wypadkach powyższych otrzyma także trumnę, zrobioną na miejscu, lub w razie odmowy przyjęcia trumny równoważnik w gotówce.

§ 27. Na wypadek kalectwa lub śmierci robotnika, spowodowanej nieszczęśliwym wypadkiem przy pracy, pracownik, ewentualnie jego rodzina, korzysta w gospodarstwach poniżej 30 ha, jako nieobjętych ustawą z dnia 30 stycznia 1924 roku (Dz. U. R. P. Nr. 16, poz. 148) z pełnych świadczeń, przewidzianych w niniejszym orzeczeniu do czasu połubownego lub sądowego zabezpieczenia praw pracownika, bądź jego rodziny, niemniej jednak, jak przez pół roku. Postanowienie niniejsze w niczem nie ogranicza praw takiego robotnika, wypływających z przepisów kodeksu cywilnego. Może być jednak zastąpione zatwierdzone przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej ogólną umową, regulującą wzajemne prawa i obowiązki pracodawców i pracowników, na wypadek kalectwa lub śmierci pracownika, z powodu nieszczęśliwego wypadku przy pracy.

W pozostałych majątkach obowiązują przepisy ustawy z dnia 30 stycznia 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 16, poz. 148).

W celu uniknięcia nieszczęśliwych wypadków, mają być wprowadzone ochraniacze przy wszystkich tych maszynach, do których zastosować się dadzą.

§ 28. Do czasu wprowadzenia ustawowego ubezpieczenia na starość pracodawcom nie wolno przy końcu roku służbowego wręczać konotek tym ordynariuszom, którzy przepracowali na dobro pracodawcy lub danego gospodarstwa 25 lat, oraz tym pracownikom dniówkowym, którzy przepracowali w danym gospodarstwie lub u danego pracodawcy 25 lat, w tem uprzednio przynajmniej 20 lat w charakterze ordynariusza i stracił całkowitą lub częściową zdolność do pracy z tytułu starości.

Powyższy okres 25 lat liczy się dla robotników dniówkowych i ordynariuszy od ukończenia 18 roku życia.

Tytułem do zwolnienia tych ordynariuszy nie może być niezdolność do pracy, lecz przewinięcie służbowe.

Ordynariusze objęci niniejszym artykułem obowiązani są do wykonywania swych obowiązków w granicach swej zdolności do pracy, pomimo przepracowanych 25 lat.

W wypadku stwierdzonej zupełnej niezdolności do pracy z powodu starości, pracownik nie jest obowiązany do pracy i w tym wypadku świadczenia jego mogą być obniżone, jednak nie niżej, niż do połowy świadczeń ordynariusza.

Udowodnienie zupełnej niezdolności do pracy lub jej zmniejszenia ciąży na pracowniku.

§ 29. Rezerwistom, powołanym na ćwiczenia, lub w razie mobilizacji, wydaje się świadczenia, zgodnie z obowiązującymi w tej mierze ustawami i nie uważa się tego za przerwę w pracy (do § 28 niniejszego działu).

### Szkoły i ochronki.

§ 30. Pracodawcy opłacają początkową naukę dzieci pracowników tam, gdzie to wymaga osobnych dopłat. Poza tem pracodawcy utrzymują ochronkę dla dzieci w wieku od lat 4 do 7 w folwarkach, w których liczba tych dzieci przekracza 20. O ile pracodawca założył ochronkę, a dzieci pracowników w liczbie co najmniej 15 do ochronki w ciągu trzech miesięcy nie uczęszczały, pracodawca założoną ochronkę likwiduje, a koszt trzechmiesięcznego utrzymania ochraniarki dzieli pomiędzy wszystkich ordynariuszy, którzy mając w tym wieku dzieci, tychże do ochronki nie posyłał. Inspektor pracy w porozumieniu z inspektorem szkolnym rozstrzyga, czy przeszkodą do otworzenia ochronki jest brak lokalu.

W razie uchylenia się pracodawcy od wykonania przepisów niniejszego paragrafu, obowiązany on będzie płacić na ręce właściwego inspektora szkolnego na rzecz oświaty robotników kosztom danego powiatu sumę odpowiadającą kosztom utrzymania ochronki i ochraniarki w ciągu roku służbowego.

Osiągnięty w tej drodze funduszem rozprządza komisja, złożona w równej liczbie z przedstawicieli organizacji zawodowych pracodawców i pracowników pod przewodnictwem inspektora szkolnego przy współudziale właściwego inspektora pracy.

Prawo występowania o wykonanie niniejszego artykułu przysługuje pracownikom danego folwarku i właściwemu inspektorowi pracy.

### Urlopy.

§ 31. Pracownik otrzymuje w ciągu roku 12 dni urlopu w dni nieswiąteczne (święta obowiązują zgodnie z wydaniami w tej mierze ustawami), bez potrącenia świadczeń. Pracownik może zażądać w czasie zimy urlopu nieprzerwanego do 6 dni, przytem jednocześnie nie więcej, niż jeden z folwarku.

Wybór dni urlopu odbywa się w porozumieniu z pracodawcą, z wyjątkiem wyjazdów, spowodowanych pisemnym wezwaniem związków zawodowych, w tych bowiem wypadkach pracodawca winien jest zgodzić się na zaproponowany dzień urlopu.

W czasie pilnych robót, jak siewy, żniwa, siano-kosy i kopanie, urlopy mogą być wydawane w wypadkach tylko wyjątkowo pilnych. Wyjazdy na skutek wezwania urzędów państwowych nie są wliczane do urlopów. O ile pracodawca zgadza się na łączne 2 lub 3 dni urlopu, które obejmują jedno święto, dzień ten liczy się za dzień urlopu. Poza tem odchodzącemu robotnikowi należy się 6 dni wolnych na wyszukanie pracy.

### Strawne.

§ 32. Pracownikowi, wyslanemu w drogę, należy się tytułem strawnego za dobę 2,25 zł, za obiad 1,20 zł, za kolację 80 groszy. Dobę liczy się od 16 godzin wwyż.

Opóźnienie posiłku o dwie godziny nie pociąga za sobą wypłaty strawnego. W drodze godziny pracy nie obowiązują.

### Furmanki.

§ 33. Pracownicy otrzymują:

- 1) zbiorową furmankę do jednego z najbliższych młynów i z młyna;
- 2) do wozki w dni powszednie swoich produktów rolnych, wyprodukowanych w tymże folwarku;
- 3) po księdza — z chrztem, ślubem i pogrzebem.

Fornalowi, jadącemu wyslaną w interesie pracowników furmanką, w dni powszednie, czy też świąteczne nie należy się żadne dodatkowe wynagrodzenie, jak też za kolejne wyjazdy w dni świąteczne po doktora, do kościoła i t. p.

Wyjazdy, hoszące wyrażnie charakter wyjazdów prywatnych pracodawcy poza godzinami pracy, winny być wynagradzane, jak praca poza godzinami służbowymi (§§ 7 i 10).

Pracownicy otrzymują furmankę po lekarza i akuszerkę, oraz wspólną:

- 1) jedną na kwartał do najbliższego miasta w dniu targowym;
- 2) jedną na miesiąc w dzień świąteczny, wybrany przez pracowników do najbliższego miasta, względnie stacji kolejowej, według wyboru pracowników.

Uwaga: W razie nieuzasadnionej odmowy dania furmanki w dniu przez pracowników wybranym, pracownikom przysługuje zwrot faktycznych kosztów za wynajętą furmankę; za uzasadnioną odmowę uważa się wyjątkową niemożność gospodarza dania furmanki w dniu przez pracowników wybranym.

### Zawiadomienie o wolnych miejscach.

§ 34. Wszyscy właściciele ziemscy obowiązani są zawiadomić do dnia 15 marca 1933 r. odnośnie urzędy pośrednictwa pracy zarówno o każdym wypowiedzeniu miejsca robotnikowi, jako też o każdym wolnym miejscu.

### DZIAŁ II.

#### Rzemieslnicy.

§ 1. Orzeczenie niniejsze dotyczy z jednej strony wszystkich pracodawców rolnych, z drugiej zaś strony: kowali, stelmachów, stolarzy, ślusarzy, mechaników, szoferów folwarcznych, ogrodników, chmielarzy, rybaków i t. p. stałych, wykwalifikowanych robotników, zatrudnionych w gospodarstwach rolnych.

§ 2. Obowiązują następujące paragrafy działu I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy: 3, 4, 5, 7, 10, 12, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33 i 34.

§§ 7 i 10 działu I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, i uwaga II niniejszego paragrafu, nie dotyczą ogrodników, chmielarzy, rybaków i t. p., których charakter zajęcia powoduje konieczność wykonywania pewnych czynności poza ustalonym czasem pracy dzienniej.

U w a g a I: W mieszkaniach dwuizbowych normy opału podnoszą się o 30%.

U w a g a II: Rzemieślnik za godziny nadliczbowe otrzymuje wynagrodzenie, przewidziane dla ordynariuszów za pracę w dniu świąteczne (§ 10 działy I).

U w a g a III: § 17 działy I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, obowiązują z tym, że pracodawca ponosi koszty przemiatu lub wzamian dodaje 10% ordynarij w życie.

§ 3. § 2 działy I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, obowiązują, z wyjątkiem terminu rozpoczęcia roku służbowego, który to termin uzależnia się od istniejących zwyczajów stosownie do danego fachu.

§ 4. Pracodawcy nie są uprawnieni do samowolnej zmiany pewnych świadczeń w naturze na inne. Jeżeli jednak warunki gospodarstwa wymagają tej zmiany, może być ona dokonana przez bezpośrednie porozumienie stron, przy pośrednictwie inspektora pracy, wreszcie w drodze rozjemczej.

§ 5. Wynagrodzenie w gotówce i w naturaljach pozostaje na rok 1932/33 w tym samym stosunku procentowym do wynagrodzenia ordynariuszy, jaki ustalili powiatowe komisje polubowne na rok 1922/23.

### DZIAŁ III.

#### Komornicy i komornice.

§ 1. Orzeczenie niniejsze dotyczy z jednej strony wszystkich pracodawców rolnych, z drugiej zaś strony komorników i komornic. W rozumieniu niniejszego orzeczenia za komorników uważa się pracowników folwarcznych, zgodzonych na cały rok, otrzymujących dworskie mieszkanie lub równoważnik komornego oraz naturalja i wynagrodzenie gotówkowe za dzień pracy według niniejszego orzeczenia.

Robotnicy rolni z pełną zdolnością do pracy, o ile stale pracują i wykonywują te same czynności, co ordynariusze, choćby nawet pod inną nazwą byli ugodzeni, winni być wynagradzani na równi z ordynariuszami danego folwarku.

Komorników, ugodzonych rocznie, obowiązują przepisy minimum 170 dni w miesiącach: kwiecień, maj, czerwiec, lipiec, sierpień, wrzesień i październik, oraz 100 dni w miesiącach: listopad, grudzień, styczeń, luty i marzec.

§ 2. Komornik zdolny do wszystkich robót, a więc także do kosy, otrzymuje w powiatach I kategorii płacy dla ordynariuszów (§ 16 działy I) w gotówce za dzień pracy po 1,10 zł w ciągu 7 miesięcy letnich i po 1,00 zł w ciągu 5 miesięcy zimowych (§ 1 niniejszego działy). W powiatach II, IV i VI kategorii — za dzień pracy po 1,00 zł w ciągu 7 miesięcy letnich i po 0,70 zł w ciągu 5 miesięcy zimowych, w powiatach III kat. po 0,95 zł w ciągu 7 miesięcy letnich i po 0,65 zł przez 5 miesięcy zimowych, a w powiatach V i VII kategorii — za dzień pracy po 0,90 zł w ciągu 7 miesięcy letnich i po 0,60 zł w ciągu 5 miesięcy zimowych.

Pozostali komornicy, nie posiadający wyżej wymienionych pełnych zdolności do pracy, otrzymują w gotówce za dzień pracy w powiatach I kategorii płacy dla ordynariuszów po 1,05 zł w ciągu 7 miesięcy letnich i po 0,40 zł w ciągu 5 miesięcy zimowych, w powiatach II, IV i VI kategorii po 0,50 zł w ciągu 7 miesięcy letnich i po 0,35 zł w ciągu 5 miesięcy zimowych, w powiatach III, V i VII kategorii po 0,45 zł w ciągu 7 miesięcy letnich i po 0,30 zł w ciągu 5 miesięcy zimowych.

Komornice otrzymują wynagrodzenie w gotówce za dzień pracy w wysokości 60% wynagrodzenia gotówkowego komornika, nie posiadającego pełnych zdolności do pracy. Wyплаты gotówkowe dla komorników uskutecznią się w tych samych terminach, jak dla stałych robotników dniówkowych.

U w a g a: Komornicy i komornice pracują wedle tabeli czasu pracy. Za pracę poza tabelą komornicy otrzymują zapłatę o 50% wyższą od przeciętnego pełnego zarobku godzinnego dorosłych pracowników dziennych mężczyzn, względnie kobiet, zgodzonych na rok.

§ 3. Komornik i komornica otrzymują połowę tej ilości ordynarij, jaką otrzymuje ordynariusz. W sprawie składu ordynarij pozostaje stosunek procentowy ilości pszenicy, żyta i jęczmienia, przewidziany dla ordynariuszy. Ordynarij wydaje się zgóry i to w pierwszych dwóch tygodniach każdego kwartału. W razie niemożności wydania całej należnej ordynarij w dniu 1 lipca 1932 r., obowiązują wydanie połowy tejże, resztę zaś wydać trzeba z pierwszego omlotu przed 1 września; zboże wydawane na ordynarij musi być zdrowe i dobrze oczyszczone w gatunku, jaki posiada majątek. Komornik ma prawo w razie istotnej potrzeby kupować zboże u pracodawcy po cenach przyszłych w ilości, zależnej od liczebności swej rodziny.

§ 4. Komornik otrzymuje połowę tej przestrzeni ziemi pod ziemniaki i ziemniaków gotowych, jaką otrzymuje folnal i to na zasadach, przewidzianych w § 18 działy I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy.

§ 5. Komornikowi i komornicy wolno trzymać

na warunkach § 19 działy I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, jedną krowę z przychowkiem do dwóch miesięcy.

§ 6. Oprócz powyższego obowiązują §§ 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33 i 34 działy I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy.

U w a g a I: Z § 8 działy I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, obowiązują tylko ustępy o nawozach sztucznych.

U w a g a II: § 17 działy I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, obowiązują z tym, że pracodawca, dający przemiat, potrąca 75 kg. żyta z należnej ordynarij.

U w a g a III: § 22 działy I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, nie obowiązują, jeżeli komornicy zostali ugodzeni pod warunkiem jednego mieszkania na więcej, niż jedną rodzinę. Dozwolone jest jednak umieszczenie dwóch rodzin w jednym mieszkaniu tylko wtedy, jeżeli te dwie rodziny razem składają się najwyżej z dwóch osób dorosłych (jednej plici) i czwórka dzieci. W tym wypadku opał wydaje się, w myśl § 21 działy I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, lecz nie na rodzinę, a na mieszkanie.

### DZIAŁ IV.

#### Stali robotnicy dniówkowi.

§ 1. Orzeczenie niniejsze dotyczy z jednej strony wszystkich pracodawców rolnych, z drugiej zaś strony stałych robotników dniówkowych z pełną zdolnością do pracy, a mianowicie: domowników ordynariuszy i domowników komorników, oraz domowników rzemieślników, o ile ci ostatni wykonywują zwykłe roboty rolne.

Powyżsi domownicy, ugodzeni jako stali robotnicy dniówkowi, pracują według tabeli czasu pracy (§ 7 dz. I) i pobierają za dzień pracy wynagrodzenie, określone w niniejszym orzeczeniu.

§ 2. Jeżeli z domownikami luzaka zostanie zawarta umowa o pracę w folwarku w charakterze stałego robotnika dniówkowego, kat. III i umowa ta jest przez robotnika dniówkowego wykonywaną, natenczas luzak otrzymuje wynagrodzenie folnalu.

§ 3. Indywidualne umowy zawiera pracodawca bezpośrednio z domownikami lub też, o ile idzie o małoletnich, z ich prawnym opiekunem. Z chwilą zawarcia takiej umowy pracodawca jest obowiązany dać stałe, codzienne zatrudnienie, a pracownik stale uczęszczać do pracy.

Jeżeli pracodawca nie dostarczy domownikowi pracy, winien mu zapłacić zarówno w gotówce, jak w naturaljach, tak, jak za dzień przepracowany. Pracodawca nie jest obowiązany dostarczać pracy w dni ulewne i wyjątkowej niepogody. Pracownikowi zaś te dni wliczają się do obowiązkowego minimum. Pracownik winien przepracować co najmniej 120 dni w ciągu sześciu miesięcy zimowych i co najmniej 140 dni w ciągu sześciu miesięcy letnich, z wyjątkiem pracowników do lat 16-tu, w stosunku do których obie strony obowiązują minimum 15 dni w miesiącu. Jeżeli pracownik opuści pewną ilość dni z powyżej oznaczonego minimum, nie będąc chorym lub upoważnionym do tego przez pracodawcę, pracodawca za każdy dzień niestawienia się nie wyda mu żadnych świadczeń i ponadto potrąci normę dzienną żyta. Pracownik winien urzędzić pracodawcę, jeśli nie może stawić się następnego dnia do pracy.

Ci domownicy, którzy zawarli indywidualną umowę z pracodawcą, zgodnie z niniejszym orzeczeniem, pracować mogą poza folwarkiem przed wygaśnięciem terminu trwania umowy najmu tylko za zgodą pracodawcy.

§ 4. Obowiązują następujące §§ działy I, ustalające warunki pracy i płacy dla ordynariuszy: 3, 4, 7, 11, 12, 24, odnośny ustęp § 28, 32 i 8 w punkcie o nawozach sztucznych.

§ 5. Na żądanie pracodawcy, w razie potrzeby, pracownicy są obowiązani do pracy poza czasem, określonym w § 7 działy I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, lecz za osobnym wynagrodzeniem, po cenach za godzinę o 50% wyższych od normalnego wynagrodzenia, tak w naturaljach, jak i w gotówce. Za spóźnianie się do pracy stosowane będą potrącenia w tym samym stosunku. Samowolne opuszczanie roboty podczas godzin pracy jest niedopuszczalne. Praca w dni świąteczne może być wykonywana li tylko za obopólną zgodą i za wynagrodzeniem po cenach za godzinę o 100% wyższych od normalnego wynagrodzenia, tak w naturaljach, jak i w gotówce.

§ 6. Ustala się trzy kategorie robotników dniówkowych:

Kategoria I — do lat 16-tu;

Kategoria II — wszystkie dziewczęta ponad lat 16 i chłopcy od lat 16 do 18;

Kategoria III — chłopcy od lat 18-tu, zdolni do wszystkich robót i do kosy.

§ 7. Warunki wynagrodzenia stałych robotników dniówkowych ustala się, jak następuje:

#### I. W naturaljach:

1) Żyta otrzymuje dziennie za dzień pracy:

Kategoria I — 1 kg.;

Kategoria II — 1½ kg.;

Kategoria III — 2 kg.

Żyto wydaje się kwartalnie zdołu, przyczem na 1 lipca może być wydana połowa należnej ilości żyta, druga zaś połowa będzie wydana po żniwach.

2) Kartofli otrzymuje rocznie:

Kategoria I — 8 kwintali;

Kategoria II — 12 kwintali;

Kategoria III — 16 kwintali.

Wydawanie kartofli uskutecznia się co pół roku zdołu w terminach: 1 października 1932 r. i 31 marca 1933 r.

W wypadkach wydawania roli pod ziemniaki wydaje się dla I kategorii 7 arów ziemi, dla II kategorii 10 arów i dla III kategorii 14 arów ziemi.

W razie porzucenia pracy ze złej woli przez stałego robotnika dniówkowego przed końcem roku, sprzęt pola, wydany mu pod ziemniaki zamiast gotowych kartofli, należy do pracodawcy, za zwrotem ilości kartofli, użytych do sadzenia, również połowa żyta, należnego pracownikowi w końcu kwartału, przechodzi na własność pracodawcy.

Koszty przemiatu ponosi pracodawca lub wydaje zamian 10% wydawanej ilości żyta.

#### II. W gotówce według poniższej tabeli:

| P O W I A T Y                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Wynagrodzenie dziennie gotówkowe dla |                 |                  |                 |                  |                 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------|-----------------|------------------|-----------------|------------------|-----------------|
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | I kat.                               |                 | II kat.          |                 | III kat.         |                 |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | w mies. zimowych                     | w mies. letnich | w mies. zimowych | w mies. letnich | w mies. zimowych | w mies. letnich |
| 1. Warszawa, Będzin, Błonie, Ciechanów, Gostynin, Grójec, Kalisz, Kutno, Lublin, Łask, Łęczyca, Łódź, Łowicz, Nieśawa, Pińczów, Plock, Puławy, Pultusk, Radom, Sochaczew, Włocławek i Zawiercie                                                                                                                                                                                                                           | 0,50                                 | 0,75            | 0,75             | 1,20            | 1,00             | 1,50            |
| 2. Brzeziny, Chełm, Częstochowa, Garwolin, Hubieszów, Iłża, Janów, Jędrzejów, Kielce, Koło, Konin, Końskie, Koźnice, Krasnostaw, Lipno, Lubartów, Łomża, Łuków, Maków, Mińsk Mazowiecki, Mława, Opatów, Opoczno, Piotrków, Płock, Przasnysz, Radomsko, Radzymin, Radzyń, Rawa, Rypin, Sandomierz, Siedlce, Sieradz, Sierpc, Skiernewice, Sokółka, Sopotnia, Tomaszów, Turek, Wieleń, Węgrów, Włodawa, Włoszczowa i Zamość | 0,45                                 | 0,70            | 0,65             | 1,05            | 0,80             | 1,30            |
| 3. Augustów, Biała, Białystok, Bielsk, Biłgoraj, Ostrołęka, Ostrowiec, Suwałki, Szczuczyn, Wysokie Mazowieckie, Grodno i Wołkowysk                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 0,35                                 | 0,50            | 0,60             | 0,90            | 0,75             | 1,25            |

U w a g a: Jako miesiące letnie uważa się kwiecień, maj, czerwiec, lipiec, sierpień, wrzesień; pozostałe jako zimowe.

Wyплаты gotówkowe stałym robotnikom dniówkowym uskutecznić należy co miesiąc zdołu.

§ 8. W gospodarstwach poniżej 30 ha, jako nieobjętych ustawą z dnia 30 stycznia 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 16, poz. 148), na wypadek kaleki, spowodowanego nieszczęśliwym wypadkiem przy pracy, pracownik korzysta z pełnych świadczeń, przewidzianych w niniejszym orzeczeniu, do czasu polubownego lub sądowego zabezpieczenia praw pracownika, bądź jego rodziny, nie mniej jednak, jak przez pół roku, przyczem za podstawę obrachunku przyjmuje się minimum dni pracy, ustalone w § 5 niniejszego działy. Postanowienie niniejsze w niczym nie ogranicza praw takiego robotnika, wypływających z przepisów kodeksu cywilnego.

W pozostałych majątkach obowiązują przepisy ustawy z dnia 30 stycznia 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 16, poz. 148).

### DZIAŁ V.

#### Robotnicy sezonowi.

§ 1. Orzeczenie niniejsze obowiązuje z jednej strony wszystkich pracodawców rolnych, z drugiej strony robotników sezonowych w rolnictwie.

§ 2. Za robotników sezonowych, w znaczeniu niniejszego orzeczenia, uważa się tych robotników, którzy się kontraktowo obowiązują do robót rolnych w sezonie od dnia zakontraktowania ich aż do ukończenia wszystkich robót polnych, względnie wszystkich wykopków i którzy mieszkają

ii pracodawcy we wspólnych koszarach, przeznaczonych dla robotników sezonowych.

§ 3. Czas pracy obowiązuje ten sam, jaki jest przewidziany w § 7 działu I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, wynagrodzenie zaś za nadgodziny ustala się dla kat. I i II robotników sezonowych w wysokości, określonej dla kat. II i III stałych robotników dniówkowych (§ 5 dz. IV), a dla kat. III robotników sezonowych o 15% więcej, niż dla kat. III robotników dniówkowych.

§ 4. Ordynarię otrzymuje każdy robotnik i robotnica tygodniowo.

Ordynaria składa się:

z 15 kg ziemniaków,

z 7 litrów mleka zbieranego lub 3 i pół niezbieranego,

z 3 i pół kg chleba,

z ½ kg kaszy,

1 kg grochu,

1 kg maki, z ¼ kg. soli.

Wymiana na inny gatunek żywności jest za obojętnym porozumieniem dozwolona. W majątkach, które grochu nie sieją, może być wzamian niego przez pracodawcę wydana kasza lub mąka.

Gotowanie strawy odbywa się na koszt pracodawcy.

§ 5. Poza ordynarią otrzymuje robotnik sezonowy wynagrodzenie gotówkowe:

| M I E J S C O W O Ś Ć                                                                                                                                                                                                                                                       | Płaca dzienna kategorii robotników sezonowych w złotych |         |          |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|---------|----------|
|                                                                                                                                                                                                                                                                             | I kat.                                                  | II kat. | III kat. |
| 1. Woj. warszawskie z wyłączeniem powiatów: Radzymin, Mińsk Mazowiecki, Przasnysz, Maków i Sierpc. Woj. łódzkie oraz powiaty: Będzin, Zawiercie i Częstochowa woj. kieleckiego                                                                                              | 1,35                                                    | 1,70    | 2,00     |
| 2. Woj. kieleckie z wyłączeniem powiatów: Będzin i Częstochowa. Woj. lubelskie z wyłączeniem powiatów: Węgrów, Sokółów, Biała, Radzyń, Włodawa, Chełm, Tomaszów, Biłgoraj, oraz powiaty: Radzymin, Mińsk Mazowiecki, Przasnysz, Maków i Sierpc woj. warszawskiego . . . . . | 1,25                                                    | 1,60    | 1,80     |
| 3. Woj. białostockie oraz powiaty: Węgrów, Sokółów, Biała, Radzyń, Włodawa, Chełm, Tomaszów, Biłgoraj woj. lubelskiego . . . . .                                                                                                                                            | 1,10                                                    | 1,50    | 1,75     |

U w a g a: Jako kategorie robotników rozumie się: kategoria I — wszystkie kobiety ponad lat 16 i mężczyźni od lat 16 do 18; kategoria II — mężczyźni od lat 18 do 21; kategoria III — mężczyźni ponad lat 21, zdolni do wszystkich robót i do kosy.

§ 6. Obowiązują następujące paragrafy działu I, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy: 3, 4, 7, 10, 11, 12, 24, 32 i 8 w punkcie o nawozach sztucznych.

Orzeczenie niniejsze obowiązuje od dnia 25 kwietnia 1932 r. do dnia 31 marca 1933 r.

Działo się w Warszawie d. 25 kwietnia 1932 r.

Przedstawiciel Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej:

(—) J. Gnoiński.

Przedstawiciel Ministerstwa Rolnictwa:

(—) M. Banaszkiewicz.

Przedstawiciel Ministerstwa Sprawiedliwości:

(—) J. Sokółowski.